

ЖИТТЄВО НЕОБХІДНЕ ВНЕСЕННЯ ЗМІН ДО ЗАКОНУ УКРАЇНИ “ПРО ВІДНОВЛЕННЯ ПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ БОРЖНИКА АБО ВИЗНАННЯ ЙОГО БАНКРУТОМ”

У статті обґрунтовано необхідність внесення змін до законодавства України, яке регулює процеси відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом.

In the article grounded a necessity of making alteration is to the Ukraine legislation, which regulates the processes of proceeding in solvency of debtor or confession his bankrupt.

Ключові слова: банкрутство, фінансова криза, законодавство, платоспроможність, боржник, санація, арбітражний керуючий, підприємство.

Вступ. Існування будь-якої незамкнутої системи передбачає постійний вплив на неї зовнішніх чинників та реагування системи у відповідь на їх дію. Наслідком цього є зміна впливу зовнішніх чинників на систему, яка змушує останню знову коригувати свої дії. Перманентність такого процесу змінює саму систему, переводячи її з одного стану динамічної рівноваги в інший, здатність своєчасно, адекватно і в повній мірі збалансувати зовнішні об'єктивні чинники внутрішніми важелями системи забезпечує її подальше функціонування, створює саму можливість існування даної системи.

Розвиток економічної системи будь-якого суспільства завжди супроводжується нерівномірним розвитком її складових та необхідністю їх збалансування. Результатом таких суспільних процесів є виникнення і чергування періодів піднесення та спаду економіки. В свою чергу, такі коливання, коливання цілої системи, не можуть не впливати на складові цієї системи.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Сьогодні поняття процедури санації, банкрутства уже входить у економічну практику підприємств, проте воно ще не має комплексного системного вирішення. Вирішенню цієї проблеми присвячено чимало досліджень та публікацій, зокрема вчених, як: О.О. Терещенка, А.М. Поддєрьогіна, І.А. Бланка, А.В. Черепа [1, 2]. Складність дослідження вимагає детального обґрунтування і подальшої розробки.

Результати досліджень. Життєвий цикл підприємства включає в себе ряд етапів: виникнення, становлення, піднесення (розвиток), вища точка, спад, ліквідація (реорганізація). Тому управління процесом розвитку підприємства зводиться до управління кожним етапом життєвого циклу підприємства. При цьому характерною особливістю такого підходу є те, що управління кожним етапом включає в себе елементи антикризового управління (адже кризові ситуації можуть виникати на всіх стадіях життєвого циклу підприємства), але безпосередньо реалізація санаційного механізму в повній мірі починається лише на останньому.

Основною особливістю кризи є те, що вона несе в собі потенційну загрозу руйнації самої системи. Криза являє собою ситуативну характеристику будь-якого суб'єкта, яка є наслідком невизначеності в його зовнішньому та внутрішньому оточенні. Цей факт ілюструє діалектичний взаємозв'язок кризи та невизначеності, а в економічній сфері – кризи та економічного ризику діяльності підприємства. Саме рівень економічного ризику діяльності підприємства в значній мірі детермінує появу в майбутньому та глибину фінансової кризи (управління ризиками дає можливість підприємству уникнути кризових явищ або значно послабити їх вплив і наслідки, тобто здійснювати антикризове управління).

Фінансова криза – це розбалансування системи «підприємство» та обмеженість впливу його керуючої ланки через фінансові відносини на відновлення стійкої рівноваги. Наслідками кризових явищ на підприємстві, як правило, є його неплатоспроможність та банкрутство, діяльність його в неприбутковій зоні, відсутність у цього підприємства потенціалу для успішного функціонування. З позиції фінансового менеджменту кризовий стан підприємства – це неспроможність його здійснювати фінансове забезпечення поточної виробничої діяльності, нездатність виконувати свої боргові зобов'язання.

На думку авторів О.О. Терещенка і А.М. Поддєрьогіна, фінансову кризу на підприємстві характеризують три основні параметри: вид кризи, глибина (фаза) кризи, джерело кризової ситуації. У свою чергу, кожен з цих параметрів визначається сукупністю чинників, які можна виявити на реальному підприємстві і кількісно їх описати [2]. Так, чинники, які характеризують джерело кризи, поділяються на зовнішні (екзогенні), що не залежать від діяльності підприємства: спад в економіці, зменшення купівельної спроможності населення, високий рівень інфляції; несприятлива фінансова політика, несприятлива державна політика; нестабільність на фінансовому ринку; криза окремої галузі, посилення конкуренції в галузі, сезонні коливання і внутрішні (ендогенні), що залежать від рівня організації діяльності підприємства: низька якість менеджменту, організаційна структура підприємства не відповідає сучасним вимогам, неправильна інвестиційна політика, низький рівень маркетингу, незадовільна робота служб планування та аналізу, інформаційного забезпечення, моніторингу, недостатнє фінансування, недоліки у виробничій сфері. Причому

вплив зовнішніх факторів носить стратегічний характер, внутрішніх – тактичний.

Наступним параметром, який характеризує фінансову кризу, зазначені автори вважають вид кризи і при цьому розрізняють:

- стратегічну кризу – кризову ситуацію, при якій на підприємстві зруйновано виробничий потенціал і відсутні довгострокові фактори його відновлення;
- кризу прибутковості – стан підприємства, в якому перманентні збитки від поточної діяльності суб'єкта господарювання вихолощують власний капітал, що призводить до незадовільної структури балансу;
- кризу ліквідності – ситуація, що характеризується неплатоспроможністю підприємства, або існуванням реальної загрози втрати підприємством платоспроможності.

Наведена систематизація причин виникнення фінансової кризи на підприємстві є далеко не єдиною. Так, І.А. Бланк систематизуючи основні чинники, що можуть призвести до виникнення кризового фінансового стану на підприємстві, класифікує їх дещо інакше. Порівняння визначених О.О. Терешенком і А.М. Поддєрьогіним, а також І.А. Бланком основних причини кризового стану підприємства дає підстави зробити висновок про схожість їхніх позицій щодо основних чинників фінансової кризи та відмінність у підходах стосовно їх систематизації.

Незаперечним є і той факт, що всі перелічені причини виникнення кризи тісно взаємопов'язані між собою і становлять складне сплетіння причинно-наслідкових зв'язків. Така факторна деталізація кожного параметра дозволяє виявити найбільш вірогідні причини настання фінансової кризи підприємства. Адже чинників (зокрема фінансових), які спричиняють (прямо чи опосередковано) виникнення фінансової кризи, впливають на її перебіг, глибину, масштаби та можливість скорішого виходу підприємства з неї, можна назвати більше (особливо, якщо взяти до уваги можливість збігу в часі кількох негативних чинників, кожен з яких, окремо є незначним).

У результаті «сепарації» основних причин кризового стану підприємства – з позиції фінансового менеджменту – вони можуть бути зведені до двох основних:

1. Відставання від потреб ринку (невідповідність умовам наявної конкуренції, яка сформувалася на ринку). У даному випадку мова може йти про «хворобу бізнесу» (кризу бізнесу).

2. Незадовільне фінансове управління підприємством, якщо воно не використовує ефективні методи фінансового менеджменту та бере надлишкові необґрунтовані зобов'язання. В цьому випадку мова може йти про «хворобу фінансового управління».

Аналізу причин фінансового кризового стану підприємства, систематизація їх з позиції фінансового менеджменту дозволяють визначити «вузькі» місця системи «підприємство» з метою раннього попередження можливості кризової ситуації, знайти «вузлові точки» при розбалансуванні системи та розрахувати ступінь її розбалансованості, а також розробити комплекс заходів щодо подальшої участі, перспектив конкретного підприємства. Реалізація цих заходів на практиці, їх комплексність – від постійної готовності можливого порушення фінансової рівноваги до проведення термінових заходів з виведення підприємства з кризи – визначається загальними принципами антикризового управління підприємством.

Проаналізувавши стан і умови соціально-економічного розвитку українського суспільства, законодавство про банкрутство, враховуючи існуючі проблеми, що виникають в процесі його практичного застосування, вважаємо за необхідне внести зміни до чинного законодавства, що регулює питання банкрутства, а саме:

1. Слід активізувати роботу податкових, правоохоронних та інших органів державної влади щодо недопущення обставин, що є підставами для порушення провадження у справі про банкрутство. Також, мають бути розширені права судді щодо повернення заяви про визнання боржника банкрутом без розгляду.

Наприклад, якщо буде встановлено, що кредитор, який звернувся до господарського суду з заявою про визнання боржника банкрутом, не прийняв вичерпних заходів по виконанню виконавчих документів про стягнення заборгованості, а можливості отримання боргу через виконавче провадження не вичерпані, суддя повинен мати право повернути заяву про порушення справи про банкрутство без розгляду.

2. Необхідно усунути взаємо суперечність ст. 7 та ст. 53 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» (далі Закон) щодо обов'язку боржника самостійно звертатися до суду з заявою про порушення справи про банкрутство. Зокрема, відповідно до п. 6 ст. 7 Закону разом з заявою про порушення справи про банкрутство боржник зобов'язаний подати план санації. Проте, за нормами ст. 53 Закону справа про банкрутство порушується у разі наявності плану санації та письмової згоди кредиторів, загальна сума вимог яких перевищує 50 % кредиторської заборгованості боржника згідно з даними його бухгалтерського обліку, на впровадження зазначеного плану та на призначення керуючим санації керівника боржника. Отже, боржник, всупереч ст. 7 Закону, не може виконати обов'язок щодо подачі заяви про порушення справи банкрутство якщо кредитори не надають письмової згоди на впровадження плану санації та на призначення керуючим санації керівника боржника. Також, слід передбачити відповідальність боржника за невиконання цього обов'язку, оскільки затягування відкриття провадження у справі про банкрутство може призвести до зменшення майна боржника, за рахунок якого будуть погашатися вимоги кредиторів.

3. Потрібно посилити професійні вимоги до кандидатур арбітражних керуючих (передбачити наявність стажу роботи на керівних посадах та стажування в якості помічника арбітражного керуючого в справі про

банкрутство). Також, безпосередньо в Законі слід передбачити обов'язок арбітражного керуючого компенсувати боржнику, кредиторам та іншим особам збитки, спричинені невиконанням чи неналежним виконанням арбітражним керуючим покладених на нього обов'язків і факт вчинення яких встановлений рішенням суду, яке набрало законної сили.

Крім того, враховуючи невідповідність, а часто і заангажованість арбітражних керуючих, необхідно передбачити механізм їх контролю з боку суду, закріпивши норму про право судді ініціювати перед Державним департаментом з питань банкрутства розгляд питання про порушення арбітражним керуючим законодавства.

Потребує змін і механізм подання кандидатур арбітражних керуючих Комісією з підготовки пропозицій господарському суду щодо кандидатур арбітражних керуючих. Зокрема, слід унеможливити випадки, коли господарським судам сповіщається про відсутність кандидатур арбітражних керуючих.

4. Враховуючи норми Закону, рішення про застосування судових процедур банкрутства щодо боржника приймаються за рішенням комітету кредиторів або за його погодженням. Як правило, у комітеті представлені кредитори з найбільшими вимогами, що позбавляє інших кредиторів можливості впливати на хід справи. Тому, вищевказані рішення слід приймати на зборах усіх кредиторів.

Крім того, представляти інтереси кредитора в комітеті кредиторів повинен спеціаліст в галузі банкрутства, оскільки в деяких випадках, у зв'язку з правовою необізнаністю, комітетом кредиторів приймаються рішення, що прямо суперечать законодавству України. Також, необхідно передбачити обов'язкову участь з правом голосу в комітеті кредиторів представника трудового колективу та представника органу місцевого самоврядування.

5. Практика показала, що підприємства-банкрути, як правило, мають значну заборгованість по заробітній платі перед своїми працівниками, яка накопичилася за ряд років, і задоволення вимог по заробітній платі в другу чергу часто не дозволяє розраховатися з працівниками через недостатність ліквідаційної маси. Тому, з метою соціального захисту найманих робітників пропонується перенести виплати із заробітної плати з другої черги до першої.

6. Відповідно до ст. 4 Закону однією із судових процедур щодо боржника є санація. Проте, в Законі здебільшого представлені процедури розпорядження майном боржника та ліквідації, а механізм переходу до відновлення платоспроможності боржника, виявлення інвестора та його участі у справі майже не врегульовані.

Також, існує недосконалість щодо припинення повноважень керуючого санацією та ліквідатора. В Законі зазначено, що санація вводиться на строк не більше дванадцяти місяців та може бути продовжена ще до шести місяців або скорочена, визначено підстави за якими вона може бути продовжена.

Проте, нерідко буває коли строк проведення процедури санації закінчився, а господарським судом не прийнято рішення щодо продовження строку санації та повноважень керуючого санацією.

Це призводить до того, що підприємство-боржник залишається без органів управління, адже власник підприємства втратив свої повноваження з моменту введення процедури, а строк повноважень керуючого санацією закінчився.

Аналогічна ситуація і в ліквідаційній процедурі. Коли строк її проведення закінчився, проте жодних рішень ні комітетом кредиторів, ні господарським судом прийнято не було.

7. Розповсюджена практика затягування процедури банкрутства шляхом подачі апеляційних та касаційних скарг на ухвали господарського суду, які не можуть бути оскаржені ні в апеляційному, ні в касаційному порядку. Тому, з метою попередження таких порушень за господарськими судами необхідно закріпити право у випадку надання апеляційної або касаційної скарги на ухвалу, яка не підлягає оскарженню, відповідати відмовою в прийнятті такої скарги.

Література

1. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом : закон України № 2343-ХІІ від 14.05.1992 р. // Главбух. – 2002. – № 13 (28). – С. 14–30.
2. Терещенко О.О. Фінансова санація та банкрутство підприємств : навчальний посібник / О.О. Терещенко. – К. : КНЕУ, 2000. – 409 с.
3. Череп А.В. Фінансова санація та банкрутство суб'єктів господарювання : підручник / А.В. Череп. – К. : Кондор, 2006. – 380 с.

Надійшла 15.9.2010 р.